УДК 378.143

Зубенко Т.В., Миколаївський державний університет імені В.О. Сухомлинського

Зубенко Тетяна Володимирівна – викладач кафедри філологічних дисциплін Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Тема наукового дослідження: “Підготовка студентів до викладання іноземної мови в початкових класах”.

До проблеми організації комунікативно орієнтованої професійної підготовки майбутніх вчителів іноземної мови початкової школи

Подана коротка характеристика методичних принципів комунікативного методу та вказуються шляхи їх реалізації при організації комунікативно орієнтованої професійної підготовки майбутніх вчителів іноземної мови початкової школи.

A short characteristic of principles of communicative method is given. The ways of their realization are shown when organizing communicative oriented professional training of future English primary teachers.

Об’єднання європейських країн у єдиний Європейський Союз, створення спільного ринку, укрупнення та інтернаціоналізація промислових підприємств, мобільність і багатомірність в Європі зумовили різке підвищення зацікавленості до вивчення іноземних мов як засобу комунікації та взаємодії. Той факт, що сучасні учні на початок третього тисячоліття працюватимуть на міжнародних підприємствах, застосовуючи на практиці знання іноземних мов, та пов’язана з цим потреба у вихованні в дітей єдності, зацікавленості мовою і культурою інших народів і поваги до них надають вивченню цього предмета не тільки соціально-культурної, але й політичної ваги.

Одним із завдань українських педагогів, психологів і лінгвістів є створення найефективніших методів навчання мов з чітко визначеною комунікативною спрямованістю. До розв’язання цього завдання значною мірою можна наблизитися за умови залучення вчителів іноземної мови до реалізації комунікативно орієнтованого навчання, метою якого є оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування.

Вивчення іноземної мови в ранньому віці зумовлено цілим рядом психолого-фізіологічних і соціально-політичних факторів. Важливим аргументом на користь раннього навчання іноземної мови, з погляду фізіології і психології, є закінчена нейрофізіологічна зрілість мозку. Важливу роль в організації іншомовного спілкування учнів початкової школи відіграють їх здібності до імітації, розвинута уява та пов’язані з нею творчі здібності, дитяча безпосередність, що забезпечує високий рівень комунікабельності і таким чином успішність іншомовного спілкування. Важливим фактором є також набуття учнями вже в початковій школі мовного та мовленнєвого досвіду. За умови правильної дидактичної та методичної

організації навчального процесу раннє навчання іноземної мови може стати значним внеском в інтелектуальний розвиток дитини.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що дослідженню проблеми діяльності вчителя іноземної мови на уроці приділяється належна увага. Методиці викладання іноземної мови у середній школі та вищому закладі освіти присвячені праці: І.Л. Біма, М.В. Ляховицького, Л.В. Щерби, Л. Блумфільда, К. Ділера, В. Макея, Дж. Нея, П. Хегболта (питання прикладної лінгвістики і навчання іноземних мов), С.В. Гапо-нової (організація та забезпечення процесу навчання іноземної мови), О.П. Петращук (тестування навичок читання англійською мовою), В.Г. Редько (роль підручника у навчанні іноземної мови) та ін. Формування комунікативних умінь і розвиток мовленнєвої діяльності у майбутніх педагогів, специфіка мовленнєвих умінь як прояв педагогічного спілкування розглядаються у працях: А.І. Годлевської (формування мовленнєвого компонента комунікативності майбутнього вчителя), Р.І. Корот-кової (формування техніки мовлення як компонента професійної майстерності), О.О. Куз-нєцової (психологічні особливості розвитку іноземного мовлення студентів), О.В. Мірош-ниченко (навчання студентів спілкування іноземною мовою в соціально-побутовій, суспільній та культурній сферах комунікації), Ю.І. Пассова (комунікативний метод навчання іншомовного мовлення), Л.О. Савенкової (формування навичок педагогічного спілкування) та ін. В останні роки різко змінились підходи до навчання іноземних мов учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Якщо раніше упродовж кількох десятиліть на теренах України використовувалися різні методи навчання (прямий, перекладний, аудіовізуальний, сугестивний), то в умовах відомих соціально-економічнх і політичних трансформацій в Україні і в усьому світі в цілому набули широкого і активного розвитку міжнародні відносини нашої держави у різноманітних сферах життєдіяльності. У зв'язку з цим значно підвищилося значення іноземної мови як важливого засобу міжкультурного спілкування. Засади для оволодіння іноземною мовою закладаються саме у початковій школі, де учні розпочинають оволодівати первинними знаннями, уміннями і навичками, які мають розвиватися та удосконалюватись у подальшій навчальній діяльності. Саме на початковому етапі великого значення набувають методичні та дидактичні підходи до організації процесу навчання учнів іноземної мови, мотивація їхньої діяльності, зацікавленість у вивченні предмета. Пріоритетна роль у цій діяльності належить учителеві як основному суб'єкту навчального процесу.

Проте, як свідчать дані вивчення стану викладання іноземної мови в початковій школі, учителі іноземної мови мають нагальну потребу в поліпшенні своїх знань з таких питань, як сучасний урок іноземної мови в початковій школі, інноваційні технології у викладанні іноземної мови в початковій школі, навчання іноземної мови за комунікативною методикою. Враховуючи важливість іноземної мови для України, необхідно, щоб учителі іноземної мови початкових класів були добре підготовленими до діяльності на уроці, щоб змогли сприяти її опануванню учнями. Але сучасний стан справ свідчить про те, що багато вчителів не готові виконувати це завдання і що серед учителів, методистів і адміністрації не існує єдиної думки щодо того, як здійснювати ефективне навчання мови. Міністерство освіти і науки України підтримує і вважає доцільним застосування комунікативного підходу до навчання мови, а перехід до його широкого застосування – поступовим процесом. У проекті Державного стандарту та у Загальноєвропейській Рекомендації з мовної освіти зазначено, що вся система шкільної освіти у галузі іноземних мов має виробляти в учнів уміння іншомовного спілкування, що сприятиме інтеграції українського суспільства до світової спільноти. Це завдання можуть виконати лише професійно підготовлені вчителі, які самі вивчали іноземну мову за новими сучасними технологіями. Тому зараз виникає нагальна потреба підготувати відповідним чином зорієнтованих учителів. Так, Проектом програми з англійської мови для університетів/інститутів передбачено формування у майбутніх вчителів іноземної мови як професійної, так і комунікативної компетенції [2, с. 3].

Принцип комунікативності або ситуативності є провідним методичним принципом, який указує на необхідність організації навчання у природних для спілкування умовах. Реалізація даного принципу передбачає створення та використання ситуацій реального спілкування, побудову процесу навчання іноземної мови як моделі реальної комунікації [3, с. 33]. Під ситуацією ми, за Ю.І. Пассовим, В.П. Кузовльовим та іншими, розуміємо інтегративну динамічну систему соціально-статусних, рольових, діяльнісних та моральних взаємовідносин суб'єктів спілкування. Вона є універсальною формою функціонування процесу навчання та є способом організації мовленнєвих засобів, способом їхньої презентації, способом мотивації мовленнєвої діяльності, головною умовою формування навичок та розвитку мовленнєвих

вмінь [4, с. 74]. Звідси витікає, що методика формування комунікативної компетенції майбутніх учителів іноземної мови повинна будуватися навколо ситуацій реального спілкування [5, с. 110].

В нашому дослідженні ми ґрунтуємося на визначених Ю.І. Пассовим типах комунікативних ситуацій за ознакою "тип взаємовідносин", оскільки дана точка зору, на нашу думку, дає можливість моделювати різноманітні комунікативні ситуації, адекватні реальному спілкуванню, визначати систему ефективних навчальних дій [6, с. 87].

Так, до першого типу належать ситуації статусно-рольових відносин, які мають стереотипний характер та впливають на особистісні якості студентів. Даний тип ситуацій співвідноситься зі знаннями, звичками, навичками та вміннями щось робити. Другий тип – ситуації соціальних взаємовідносин. В таких ситуаціях студенти постають як представники класів, професійних груп, етнічних та територіальних спільнот, суспільних організацій, вікових груп. При створенні ситуацій даного типу доцільно звертати увагу на спрямованість, погляди, інтереси, ідеали студентів. Третій тип – ситуації відносин сумісної діяльності. Вони виникають у навчально-пізнавальній, трудовій, спортивній, художній формах діяльності. Четвертий тип – ситуації моральних взаємовідносин, які пронизують усі сфери життєдіяльності людини і завжди є предметом дискусій [6, с. 85-86]. Залучення вказаних ситуацій, як вказує Ю.І. Пассов, сприятиме актуалізації всієї системи взаємовідносин учасників спілкування, забезпечуючи таким чином природну вмотивованість спілкування [6, с. 87].

Наступний принцип – принцип мовленнєво-розумової активності та самостійності студентів – полягає в тому, що всі завдання на всіх ступенях навчання являють собою мовленнєво-розумові задачі різного рівня проблемності і складності, які спонукають майбутніх учителів до розумової активності та передбачають розвиток механізмів мислення. Значущість цього принципу зумовлена необхідністю розвитку самостійного мислення при вирішенні проблемних ситуацій, коли існує потреба висловлювати власні думки та почуття, відстоювати власну точку зору [4, с. 76-77]. Необхідними умовами реалізації даного принципу при організації комунікативно орієнтованої професійної підготовки студентів є наступні: 1) постійне залучення студентів у процес спілкування на ІМ, тобто у процес практичного оволодіння ІМ на основі мовленнєво-розумової діяльності; 2) використання цінного матеріалу з точки зору його комунікативності, професійної спрямованості та соціокультурної значущості; 3) застосування проблемних культурознавчих ситуацій з метою моделювання реального та фахового спілкування [3, с. 45-51]. Отже, реалізація даного принципу на заняттях з іноземної мови вимагає добір та формулювання проблемних культурознавчих та комунікативних ситуацій на основі їх ціннісного предметного змісту з метою розвитку мовленнєво-розумової активності та самостійності студентів.

Згідно з наступним принципом – принципом функціональності – засвоєння нових лексичних та граматичних одиниць відбувається у тісному зв'язку з їхніми функціями в мовленні [3, с. 38]. На основі аналізу даного принципу ми визначили основні його положення, які посідають чинне місце при формуванні комунікативної компетенції. Так, функціональність у нашому дослідженні передбачає: 1) спирання на систему мовленнєвих засобів, які функціонують у процесі спілкування та співвідносяться з усіма рівнями механізму породження мовлення; 2) організацію навчального матеріалу з урахуванням функцій мовленнєвих одиниць в іноземній мові; 3) розподіл мовленнєвих одиниць за ситуаціями в залежності від їхньої функціональної спрямованості, комунікативної потреби; 4) функціональну єдність (комплексність) усіх складових комунікативної компетенції; 5) використання знань з урахуванням функціональної та формальної характеристики мовленнєвих одиниць [3, с. 83-86].

Таким чином, при формуванні комунікативної компетенції розподіл та організація мовного та мовленнєвого матеріалу мають відбуватися навколо комунікативно необхідних функцій, за ситуаціями в залежності від комунікативної потреби, а також з урахуванням комплексності та функціональних і формальних складових даної компетенції, оскільки орієнтація на засвоєння форми разом із функцією є одним із основних положень в умовах комунікативного методу.

Принцип новизни забезпечує гнучкість навичок, динамічність мовленнєвих вмінь, якість продуктивності, механізм комбінування, ініціативність висловлювань, темп мовлення і тактику мовця [3, с. 40-41]. Новизна як явище стосується форми мовленнєвого висловлювання, змісту висловлювання, прийомів та задач навчання, змісту навчання [3, с. 107]. Розглянемо, яке місце посідає даний принцип у нашому дослідженні. При формуванні комунікативної компетенції значущість принципу новизни зумовлена тим, що: 1) варіативність та новизна мовленнєвих ситуацій

розвивають динамічність мовленнєвого вміння, сприяють екстреному замиканню тимчасових зв'язків, оскільки кожного разу пропонуються нові задачі, де потрібно враховувати нову евристичну систему взаємовідносин; 2) новизна забезпечує розвиток у мовленнєвого вміння якості продуктивності; 3) мовний та мовленнєвий матеріал засвоюється мимовільно, в процесі виконання мовленнєво-розумових завдань; 4) інтерес до навчальної, пізнавальної діяльності зумовлюється новизною змісту матеріалу, видів та прийомів роботи на заняттях з іноземної мови [3, с. 107-113].

В межах нашого дослідження цей принцип має реалізовуватися з урахуванням його основних положень, а саме: 1) використання вправ та прийомів роботи, які містять щось нове для студентів; 2) варіативність завдань до вправ та прийомів роботи; 3) різноманітність та варіативність ситуацій, тих чи інших проблем, форм висловлювань; 4) постійне залучення нових повідомлень та соціокультурних матеріалів про країну, мова якої вивчається.

Комунікативність включає в себе індивідуалізацію навчання мовленнєвої діяльності, під якою розуміють урахування всіх властивостей учня як індивідуальності: його здібностей, його вміння здійснювати мовленнєву і навчальну діяльність і головним чином особистих властивостей. Для комунікативного методу індивідуалізація є головним засобом утворення мотивації і активності [3, с. 37-38]. Такий підхід гарантує істинну мотивацію, а також справжню внутрішню активність учня. При наявності внутрішньої активності нема необхідності в додаткових заходах активізації, тому що учень вирішує мовленнєво-розумове завдання, яке торкається його як особистості, і сам охоче вступає в контакт. Мовлення – явище настільки індивідуальне, що навчати мовленню поза індивідуальністю неможливо.

Принцип діалогу культур і цивілізацій є одним із провідних при організації комунікативно орієнтованого навчання та введений у сучасну науку В.В. Сафоновою [7, с. 20-21].

Іншомовний діалог культур (ДК) в методичній інтерпретації розуміється як: 1) навчальне середовище, в якому постійно відбувається зустріч з чужою мовою і культурою, ознайомлення з ними, засвоєння і часткове присвоєння; 2) такий зміст навчальних матеріалів і навчального процесу, які моделюють міжкультурний діалог; 3) така форма існування навчального процесу, яка робить можливим організоване міжкультурне спілкування вивчаючих мову з носіями чужої культури і мови, стимулює розвиток емпатії, толерантності, "міжкультурної чутливості" і соціокультурної спостережливості, спроможності змінити перспективу і подивитися на світ очима іншого [8, с. 13].

Принцип діалогу культур та цивілізацій, за визначенням В.В. Сафонової, передбачає: створення методичної моделі, яка б забезпечувала полікультурний та білінгвальний розвиток мовної особистості тих, хто навчається, з метою усвідомлення себе як культурно-історичних суб'єктів, які є носіями не лише однієї, а цілого ряду взаємопов'язаних культур; створення соціально-педагогічних і методичних умов для підготовки тих, хто навчається, для виконання ролі суб'єктів ДК або культурного посередника в ситуаціях міжкультурного спілкування; вивчення культур і цивілізацій в контексті їхнього історико-культурного взаємовпливу; спрямованість на розвиток у тих, хто навчається, загальнопланетарного мислення, таких якостей, як мовленнєвий та соціокультурний такт; використання культурознавчих матеріалів як рідної, так і чужої культури з метою навчити інтерпретувати факти, події, явища обох чи декількох культур [7, с. 20-21].

Реалізацію зазначеного принципу за межами іншомовного соціокультурного середовища ми, за Н.Ф. Бориско, вбачаємо у проблемно-тематичній організації змісту навчання, наприклад, через культурно-змістовний, соціальний і мовний аспекти ДК, та різних рівнів їх реалізації (загальнокультурного,

Література

1. Проект програми з англійської мови для університетів/інститутів (п'ятирічний курс навчання) / С.Ю. Ніколаєва, М.І. Соловей, Ю.В. Головач та ін. – К.: Британська Рада, 2001. – 245 с.
2. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
3. Мастерство и личность учителя: на примере преподавания иностранного языка / Е.И. Пассов, В.П. Кузовлев, Н.Е. Кузовлева, В.Б. Царькова. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Флинта; Наука, 2001. – 240 с.
4. Методика обучения иностранным языкам в средней школе: Учебник / Н.И. Гез, М.В. Ляховицкий, А.А. Миролюбов, С.К. Фоломкина, С.Ф. Шатилов. – М.: Высш. школа, 1982. – 373 с.
5. Пассов Е.И. Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур. – Липецк, 1998. – 160 с.
6. Сафонова В.В. Культуроведение в системе современного языкового образования // ИЯШ. – 2001. – № 3. – С. 17-24.
7. Бориско Н.Ф. Діалог культур: необхідність, можливості і межі // Тези доповідей Міжнар. науково-методичної конференції "Інноваційні підходи до навчання іноземних мов та культур у новому тисячолітті". – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет економіки та права, 2002. – С. 12-15.